

A Mátyásföldi Evangélikus Kápolna és kazettás mennyezete

„Hogy a templom dombjára felkapaszkodtam, az utolsó forduló után elém tűnt a kis templom. Meglepődve álltam meg. A derült, erősen kék ég alatt pirosuló hegyek és lombok közé oly bájos természetességgel illett bele ez a kis dolog, hogy nem volt szavam, se gondolatom: csak néztem és gyönyörködtem.”¹ Annak idején, a körösői templomdombon Medgyaszay István csodálkozott el e-képpen. Ám ha a mester itt minálunk a Mátyásföldön, a sarkon befordulna, a mi kis templomunk előtt bizonyára hasonlóképpen csupán ennyit tudna szólni: „csak néztem és gyönyörködtem”. Hisz’ az a kis evangélikus kápolna, amely úgy tartozik az életünkhöz, akár a lélegzet, és nap, mint nap elhaladunk mellette – legalább annyira ragyogó szépséggel tűnik elő, mint az idilli tájban a körösői kicsi templom.

Jó érzéssel őrzöm az Újszövetség 1994-es kiadását, amelyet Blatniczky János (időközben nyugdíjba vonult) evangélikus lelkész, Jézus szavainak bejegyzésével ajándékként nyújtott át nekem gyülekezete nevében a Mátyásföldi Evangélikus Kápolnában egy szép vasárnap délelőttön, istentisztelet után. Többszörös szép emléket őrzök e napról. Ugyanis a házunk szomszédságában álló kis templom felújítá-

Az evangélikus kápolna

¹ „...csak néztem és gyönyörködtem” – Népművészet a gödöllői művésztelepen. Időszaki kiállítás a Gödöllői Városi Múzeumban 2004. március 6. – 2004. augusztus 29. Szerk.: Lábadi Károly. Felelős kiadó: Gaálné, dr. Merva Mária. Gödöllői Városi Múzeum. A kötet mottója Medgyaszay Istvántól.

si munkálataihoz annak idején a mi kerti csapunk szolgáltatta a vizet. Míg addig csak kívülről szemléltem az épületet, akkori „közös képviselői” minőségemben a kőművesmunkák befejezése után (a megszépült építmény felavatási ünnepére) a következő istentiszteletre meghívást kaptam, így végre feltárult előttem a belseje is. A csekélyke szolgálatért cserébe ilyen nagy tisztségben, szép ajándékban, mind ezen felül testvéri szeretetben is részesültem, mégis a kis kápolnába érve ért a legnagyobb meglepetés. Ekkor láthattam meg ugyanis micsoda kincset rejt: egy csodálatos festett kazettás mennyezetet.

A Mátyásföldi Evangélikus Kápolna történetéről bővebben a XVI. kerület templomait bemutató füzetben² Blatniczky János lelkipásztor elmondása nyomán tudhatunk meg többet: „A mátyásföldi evangélikus fiókegyházat a gyülekezetalapító Blatniczky Pál szervezte meg a Cinkotai Gyülekezeti Ház építésével egyidejűleg, aki 1943 tavaszán kezdett temploma építéséhez. A Mátyásföldi Nyaralótulajdonosok Egyesületétől ajándékba kapott telek elcserélése adott lehetőséget arra, hogy az Érzsébet ligetben, a nyaralótelep legszebb helyén építhesse fel templomát. [...] Tervezője Sándy Gyula építész (1868–1953) volt. 1944 őszén még csak fala és a tetőzete készült el. Hiányoztak az ablakok, ajtók, padlózat, belső berendezés is. Székely stílusú mennyezete azonban a helyén volt már, amikor a háború vihára Mátyásföldet elérte. Isten kegyelméből, a szemben lévő házat földig leromboló bomba a templom pótolhatatlan értékű kazettás mennyezetét sértetlenül hagyta. A háború befejezése után a fiókegyház tagjai a templomot igyekeztek mielőbb használható állapotba hozni. 1949. május 22-én az évek óta otthont adó református templomtól búcsút véve tartották meg az első istentiszteletet. 1956. november 4-től Érzsébet liget épületegyüttese a szovjet főparancsnokságé lett, tisztí lakások céljára. A templomot az 1960-as évekig nem használhatták, tönkrement, ablakait betörték. Végül az egyházközség lebontatta, s egy az akkori Tanácsból kapott új telekre szállította át. Ifj. dr. Kotsis Iván építész (1919–1993) tervei alapján (Hevesi László kivitelezésében) nagyrészt külső segítséggel, egy kisebb, csak szélességében azonos méretű templom épült fel helyette, melyhez az eredeti épület tégláit, tetőszerkezetét és fakazettás mennyezetének jelentős részét használták fel. 1964. december 13-án szentelte fel Káldy Zoltán püspök.

A kazettás mennyezet részlete

² Budapesti templomai – XVI. kerület. Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti sorozat VIII. Kiadja a Budapesti Városvédő Egyesület és a XVI. kerület Önkormányzata. Corvin Művelődési Ház. Bp., 2009. 38.

Az új templom alaprajza nyolcszögletű, de ez téglalapalakú belsejében csak az oltártérben érzékelhető. A régi torony négy fiatornyával nem épült fel. [...] A templombelső azonos a régi temploméval, eredeti jellegét tükrözi. Hossza 4 méterrel rövidebb, ezért a mennyezet néhány sor kazettája nem került helyére (a többször is előforduló elemekből hagytak el). A keresztirányban megmaradt 9 sor kazetta ma is a templom fő ékessége, melyet Scholz Erik festőművész (1926–1995) tervezett és festett meg. Az egy méter szer nyolcvan centiméter méretű kazettabetétek saktábla elrendezésben, magyaros motívumokkal ó-és újszövetségi eseményekre utaló képekben az őskereszténység szimbólumait hordozzák. Felújításukat Szita István festőművész-lelkész végezte. A belső berendezés asztalosmunkáit Osztrólczyk János mester készítette tölgyfából, a padok és a szószék szintén tölgyfából készültek. A szószék mellvédjén faragott Luther-rózsa. Az oltáron a lépcsős talpazatból kiemelkedő monumentális tölgyfakeresztet még 1944-ben ajándékozta Blatniczky Pál esperes lelkész emlékére családja. A kereszt Lingl Károly asztalosmester munkája. A kis karzaton a régi harmónium. A falakon a kovácsoltvas lámpákat Krisztus-mo-nogram díszíti.”

A mátyásföldi kis templom – bár XX. századi épület – a kazettás mennyezetű templomok sorában is gyöngyszem. A magasban az ismert egyházi jelek sajátos dekorativitással tárulnak fel: a *Bárány*, az „*Isten-szem*” – a Szentháromság jelképe, az *Oroszlán*, amely Márk evangélista alakját jeleníti, a *Kehely* – a protestáns úrvacsora jelképe, a *Kakas* – a hűség, éberség szimbóluma, a *Kereszt–Horgony–Szív* képlete – a hit–remény–szeretet keresztényi gondolatának képi kifejezése, továbbá a *Szőlő és Kenyér*. Jézusnak a kenyérről és borról az utolsó vacsorán mondott szavait és ottani cselekedeteit ismétlik meg liturgikus módon. A *Kezdet és Vég jele* – „*Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég, ezt mondja az Úr, a ki van és a ki vala és a ki eljövendő, a Mindenható*” (Jel 1,8). *Krisztus* – mint Kereszt, két oldalán 12 galamb alakjában a 12 apostollal. De a *Bünbeesés* jelenete is, a csábítás eszköze, az *alma* és eszközlője, a *kígyó*, és sorolhatnánk a teljes palettát.

A templommennyezet díszítőelemei az iparművészet remekei. A vallási témák párhuzamában a népies kidolgozású darabokon növényi ornamensek, tulipánok, szívet formázó virágok, levelek, életfák rajzolódnak ki. A stilizált növényi elemekből összetett alapkompozíció rendszerint egy biztonságot adó töből – szívből, korszóból – kiinduló, szabadon kanyargó indára épül, ennek hajlataiból nőnek ki apró szárazon szimmetrikusan a levelek, virágok. A *Luther-rózsa* – az öt egyenlő szirmú virág, benne a szív és kereszt, a szeretet és megváltás jelei – az evangélikus egyház jelképének jelentését legrövidebben egy Luther korabeli vers foglalja össze: „*Rózsákon jár Krisztus híve, ha keresztet hordoz szíve*”.³

(A Mátyásföldi Evangélikus Kápolna megtalálható: 1165 Budapest, a Prodám és az Újszász utca kereszteződésében. Istentisztelet minden vasárnap reggel 9 órakor.)

Borka Elly

„Szülőföldem szeretlek” Első regionális honismereti vetélkedő a Felvidéken

Márciusban hirdette meg a párkányi székhelyű LIMES–ANAVUM Regionális Honismereti Társulás a fenti címmel a régiós vetélkedőt az alap- és középiskolások részére. Három témakörből lehetett választani 15–20 perces bemutatóval (power point prezentációval, vagy írásban és szóban) saját kutatás alapján: 1.) A szülőfalu vagy lakóhelyem története; 2.) A település szakrális emlékei (templom, temető, kereszt, kálvária, szobrok, stb.); 3.) A naptári év szokásai régen faluban vagy nagyszüleim falujában (a téli és tavaszi ünnepi szokások: vízkeresztől pünkösdig).

A szervezők örömmel látták a nagy érdeklődést a vetélkedő iránt a párkányi régió iskoláiból. A régiót ugyan nem határolták be, hisz a Szülőföld – a kis Haza – az nem egy szűk térképet jelent számunkra. Mégis ilyen szempontból ez az a vidék, ahol nem bővelkedünk a kijelölt témakörök felkutatott és publikált anyagával. S hogy vannak pedagógusok és diákok, akik hajlandók voltak a terepen kutatni, adatokat gyűjteni, ez a 2012. május 16-án Párkányban megrendezett vetélkedőn bebizonyosodott. Őt iskola (zselízi, kúrti, muzslai, a két Református Egyházi Alapiskola és a Párkányi Gimnázium) több csoportja, összesen 31 diák tartott 10–15 perces bemutatót, prezentációt a három témakörben. A szakmai zsűri tagjai voltak Bánhidya Vajk, az Esztergomi Ferences Gimnázium történelem szakos tanára, Juhász Gyula, a Párkányi Múzeum vezetője és Dániel Erzsébet néprajzos.

³ Magyarországi Evangélikus Egyház, Internet Munkacsoport, 2003.

A vetélkedő résztvevői

országzerte már híressé és hagyománnyá vált „Megvalósult álom”-ról tartottak beszámolót és bemutatót: a kürti borfesztiválról, a kezdetekről (2008-ban volt először), és hívtak meg mindenkit az idei rendezvényre (július utolsó hétvégéjére).

A kétyi iskolások csakúgy, mint a többiek is nagy élvezettel számoltak be gyűjtőútjukról a néprajzi és helytörténeti témákban. Feltérképezték a település minden létesítményének történetét, eredetét, népszokásait, gazdag fotódokumentációval kísérve. A muzslai diákok a falu szakrális értékeit, a falu neves szülőiteinek életét és oly történelmi emlékeket tártak fel, amiről eddig a faluban sem hallottak (pl. az 1878-as boszniai hadjárat helyi áldozatainak emlékműve eddig ismeretlen volt a helyi lakosok előtt is).

A párkányi gimnázium diákjai igen sokoldalú képet adtak a régió falvainak néprajzi, szakrális és történelmi témáiból. Ismertették a párkányi templom történetét, a batorkeszi kastély és egykori birtokosainak sorsát, alapos ismereteket kaptak a hallgatók a szalkai népszokásokról, a kéméndi viseletről és szokásokról, a bényi templom történetéről és a fűri kastély hányatott sorsáról.

Valamennyi diák igen talpraesetten, alaposan felkészülve, saját kutatásai alapján és a pedagógusok segítségével dolgozta fel a kiválasztott témakört. Külön értékelendő, hogy pl. a népszokások bemutatásánál minden alkalommal emlegették az őseiket, akár egy fénykép vagy adatközlő, vagy missziós tevékenységről számoltak be, és büszkén tették hozzá, hogy hozzátartozójukról van szó. Többen a témakörükhöz kapcsolódva, még a tájegységük népviseletébe is beöltöztek. Az is igen értékes megnyilvánulás volt részükről, hogy sokszor az egykori – számukra már szokatlan – népszokáshoz hozzáfűzték saját véleményüket, melyből kiérződött az ősök értékrendje, erkölcsi magatartása.

A vetélkedőn nem volt rangsorolás, mert nem ez volt a cél. A szervezők pedig úgy érzik, hogy nagyon fontos az ilyen témakörrel foglalkozni a diákok körében, mert érdeklí őket, megszeretik a kutatómunkát, s ami a legfontosabb, megismerik és értékelik a múltat, s ezáltal jobban megbecsülik a hagyományt, a szülőföld vonzerejének alapjait. Ezen értékeket emelte ki a zsűri is, és külön köszönetet mondott a pedagógusoknak, akik ezt a plusz munkát a diákokkal felvállalták. A 31 diák felsorolása hosszú lenne, de az öt pedagógus neve ide kívánczok, hisz ő általuk kezdtek a diákok a helytörténeti kutatáshoz: Nagy Csilla (Zseliz), Molnár Tímea (Kéty), Pócs Krisztina (Kürt), Árendás Andrea (Muzsla), Mocsi Beáta (Párkány).

Valamennyi diák egy szép oklevelet és a köhídyarmati MAG Társulás jóvoltából egy kerámia kis-harangot kapott emlékké, amely harangot az alig pár hónapja működő keramikus kör tagjai készítettek erre az alkalomra a résztvevőknek. Ezen kívül a szervezők jóvoltából minden vetélkedő diák és felkészítő pedagógus jutalmul részt vehetett Bugacon az augusztus 10–12-én Európa legnagyobb hagyományörző rendezvényén, a KURULTÁJ-on. Valamennyi iskola könyvjutalmat és a Szent Korona bemutatásáról szóló CD-t is kapott, a pedagógusok pedig szintén oklevelet s egy gyönyörű KURULTÁJ naptárt kaptak emlékké.

A résztvevők kérésére jövőre folytatódik a honismereti vetélkedő, amelynek anyagát majd a LIMES – ANAVUM Regionális Honismereti Társulás készülő honlapján is ismertetik majd a szervezők. Tervezik, hogy kiadvány formájában is megjelentetik az írásban leadott dolgozatokat.

Dániel Erzsébet

Kertbarátok és dalkörösök a honismeret szolgálatában

Közhely, hogy a honismeretbe minden belefér; pl. Jászjákóhalmán az irodalom (itt született Katkó István író), a művészet (itt született Laki Ida festőművész), a természettudomány (itt is volt káplán Hegyfokya Kabos meteorológus-pap), a történelem (Horváth Péter történétíró szülőhelye, akinek nevét a 49 éve alakult honismereti szakkör viseli), a teológia (Lékö Béla helyi születésű pap tanítóképzős tanácsnokot írt), vagy a filmművészet (Szabó Szabolcs, a Vízipók-csodapók rajzfilmsorozat rendezője az itteni patikus fiaként született a faluban). És ezzel nem teljes a sor...

De segítheti-e a honismereti munkát más civil szervezet, amely a községben működik? Erre ékes példa a *Jákó Kertbarát Kör* és a *Népdalkör*. Mindkét szakkör a művelődési ház keretében alakult meg éppen 40 évvel ezelőtt, amikor művelődési ház igazgató voltam. „Helyzet volt”, mert a Vass Lajos-féle pávaköri mozgalom „tombolt” az országban; sorra alakultak a népdalkörök, pávakörök; a Hazafias Népfőnt meg a kertbarát mozgalmat szorgalmazta. Az én munkám egyik fokmérője volt, hogy minél több csoportot tudjak alakítani és működtetni. Ha ehhez hozzászámítom, hogy Fodor Dénes ének-zene tanár, aki korábban népművelő volt, éppen akkor jött haza a falujába tanítani, Lukács István Hazafias Népfőnt elnök pedig maga is nagy mezőgazdasági múlttal rendelkezett redemptus gazdaként, malmos családból származott, akkor már nem is kérdés, hogy mekkora lehetőség volt a kezünkben.

Fodor Dénes sokat segített a pávakör megszervezésében, melyben segítségünkre volt, hogy a tsz-be kényszerített gazdák menekültek a tanyáról, nem volt már értelme ott lakni, ők viszont még jobban igényelték az együttléteket, az együtténeklést, mint a falusiak. Volt is akkor 30-40 tag a dalkörben! A vezetőnek már akkor komoly zenei múltja volt: 1952-ben – 12 évesként – hegedült az iskolai úttörőzenekarban, az éppen akkor itt járt Kaposi Edit¹ pedig mozgófilmre vette az e zenére táncoló jákóhalmiakat. Amikor az egyik jászberényi táncos egy pályázathoz népzenei hagyományokat keresett Jákóhalmán, a karnagy úr máris mondta, hogy hol fogja megtalálni ezt az anyagot. A mozgófilm több kimerevített kockája ott látható a könyvből, mely a pályázati anyagból született.²

Fodor Dénes nem télenkedett akkor sem, amikor egyszer betegsége miatt több napos otthonlétre kényszerült; nagyanyjától – Tóth M. Lászlónétól – népdalokat kezdett gyűjteni. Végül 250 különböző népdalt, variációt gyűjtött össze, melyet aztán természetesen megbeszél a tagokkal, azok is finomítottak a szövegen és előjöttek új verziók is, aztán előadták. Amikor a pávakör létrejött, a honismereti szakkör már közel egy évtizede működött. Ott voltam elnökségként, amikor a szakkörben 1966-ban régi népdalokat, katonadalokat adtak elő hadastyánok. Ezeket magnóra vették, melyeket Fodor Dénes lekotázott és máris lehetett énekelni, hogy: „*Vajon ki találta azt ki, hogy vasutat kell csinálni, azon jár el a gőzkocsi, ki a regrutákat viszi. Víz-víz Nagyváradra, nagyvárad kaszányába...*” Aztán lehetett énekelni pl. az abasári katona- és bordalfesztiválon. A dalkör vezetője a Déryné-díj és a megyei közművelődési-díj birtokosa, s szinte megszakítás nélkül ma is ő vezeti a kört, mely megkapta a Jászjákóhalmáért plakettet.

Na jó! – mondhatjuk, hogy a népdalkörök honismereti tevékenységét is folytatnak, de hogy jön ide a kertbarát kör? Az alapító vezető maga is komolyan kertészkedett, de négy év után meghalt, Tóth Andorné követte, aki egy évtized után idős kora miatt lemondott, majd néhány évvel később meghalt. Az alakulás után másfél évtizeddel egy agilis fiatalember került a kör élére Vámos László agrármérnök személyében, aki hazajött Abaújából, és igen komoly pezsgést hozott a kis csapat életébe, mely nem is volt akkoriban olyan kicsi, 50–60 tagja is volt még a '80-as években. Egyrészt nagyobb volt akkor az igény ilyen kis közösségekre, mint ma, másrészt pedig bejegyzett egyesületek, pl. gazdakörök nem működhetek, így az ilyen művelődési ház keretében tevékenykedő csoportok vitték a vállukon az érdeklődők gondjait.

Már az is nagy dolog volt, hogy a tévé Ablak című műsorából ismert Bálint gazdával jó barátságban volt, így rendszeresen lejárogattak nejevel Pestről különböző rendezvényekre – és itt a találkozási pont. Milyen rendezvényekre? Laci kitalált közel negyed évszázaddal ezelőtt két olyan programot, amely azóta is minden évben megrendezésre kerül. Az egyik farsangkor a *pampuska verseny*, a másik szeptemberben a *termékbemutató*; s bizony mindkettőnek komoly honismereti szerepe is van.

¹ Minő véletlen: Kaposi Edit éppen az említett későbbi pávaköri mozgalmat elindító Vass Lajos felesége volt.

² *Kocsán László: A jászági hagyományokról. Bp., 2003.*

A termékbemutató mindig azért van szeptember elején, mert akkora elkezdődik a tanítás, és a gyerekek hadd ismerkedjenek a természettel. Erre persze lehet azt mondani, hogy láttak már falusi létükre kukoricát is, meg almát is, de ez nem teljesen így van. Egyrészt azért nem, mert a mai gyerekek bizony sokkal kevésbé ismerik még falun is mindennapjaink növényeit, de itt egyébként sem csak „közönséges” növények vannak bemutatva, hanem ezeknek a régi magyar változatai is. Ha azt mondom: *bagóca*, akkor nem biztos, hogy mindenki tudja, hogy az micsoda. Ha azt mondom: *puttyogó borsó*, akkor valami már rémlik, hogy egy hüvelyesről van szó. Ha meg azt mondom: *csicséri borsó*, akkor, ha másért nem, beugrik az óvodás mondóka: „*Csicséri borsó, bab, lencse...*” Bizony, ugyanarról a növényről van szó, melyet mi gyerekkoromban csak bagócának ismertünk, meg puttyogó borsónak, mert ha összenyomták a hüvelvét, akkor puttyant, mikor szétszórta a benne lévő két magot. Aztán sikerült kinyomoznom, hogy csicséri borsó a hivatalos neve. Mindenkinek a tanyán volt a kertjében bőven, hiszen finom és egészséges füstölt kolbásszal megfőzve. És megint itt a találkozási pont: a kertbarátok által termelt bagócából készült a bagócaleves parasztosan kolbászkarikákkal. Szakköröseink ott főzték a budai várban, a Kapisztrán téren a Huszárkonyha rendezvényén, aztán meg a jászberényi Margit-szigeten a népi ételfesztiválon. Nyertünk is vele egy különdíjat.

A másik nagy sikerű kertbarát rendezvény a *pampuska* verseny. A pampuskát más vidéken fánknak nevezik. Az volt az elgondolás, hogy amit megtermelnek a kertbarátok, abból ételeket is lehet csinálni. Mi kell a pampuskához? Liszt, olaj, lekvár stb. Ezek mind növényekből készülnek. Bálint gazda meg nem egy alkalommal jött a nejével zsúrizni. Még a könyvében is megemlékezik róla.³ Közel másfél évtizede Nagy Dezsőné Magdi vezeti a kört, szintén mezőgazdasági képzettséggel, miután Vámos Laci is meghalt, de a hagyomány maradt. A kör meg a mostani vezető meg kapja az elismeréseket.

Ezzel a kis írással egyben megemlékezni is kívántam a két szakkör négy évtizedes fennállásáról, melyet természetesen mindkét esetben megünnepeltünk az év második felében.

Fodor István Ferenc

Az évszázad aszújának tudós kutatója

Balassa Iván nem véletlenül választotta Sárospatakat, amikor 1955-ben kényszerűen lemondott a Néprajzi Múzeum főigazgatói posztjáról. Sárospatakon többek közt a hegyaljai szőlő- és borkultúra vizsgálata során kristályosodott ki benne, hogy a borkészítésben a korai rétegek története után egységesülő gazdálkodási kultúra alakult ki a többnemzetiségű területen. A sárospataki, majd tokaji, tállyai és más környékbeli mezővárosok protokollumai 1572 óta magyar nyelven és egymáshoz hasonlóan szabályozták a szőlőművelést, borkészítést és a borkereskedést, ami az egységesülő Tokaj-hegyaljai borvidék kialakulásának alapját jelentette.

Már első terepgyűjtései, majd kérdőíves kutatásai középpontjában a szőlő és borkultúra állt. Mind ezt jól mutatják az Erdőbényén 1956 őszén készített fotói, amelyek az évszázad egyik legjobb aszújának készítését örökítették meg, bár erről akkor még nem tudhatt. Érdekes véletlen, hogy 1956 forrongó Budapestje és a Néprajzi Múzeuma helyett – mintegy kárpótlásul a sorstól – az évszázad aszúja készítési munkáinak lehetett szemtanúja és dokumentálója.

Észak-kelet Magyarország egyik híressége, hungaricum a *tokaji aszú*, ami a reformáció magyarországi terjedésével egy időben emelkedett világhírnévre. Termelői, élvezői, dicsőítői és híreinek emelői között a református egyház is jelentős szerepet vállalt. Nemcsak a hegyaljai falvakat és a nagyszámú mezőváros reformátusságát, a reformátor lelkészeket, hanem magát Sárospatakat és híres kollégiumát is ide kell érteni. A legjövödelmezőbb, legértékesebb ingatlan a szőlőbirtok, a pince és a pincék mélyén az un. gönci hordókban érő kiváló évjáratok voltak.

A természetes desszertbor, a tokaji aszú esetében nemzeti büszkeségünk és a magyar kulturális örökség részei a kiváló évjáratok. Kétszáz évre visszamenően ismerjük a tokaji aszú évjáratainak minőségét. Nem véletlen, hogy a borász szakma is tabuként, suttogva emlegette az 1956-os kiugró évjáratot, amelynek a XX. század aszúi között az 1949-es, az 1972-es és a 2000-es évjáratok mellett a helye. Ezek az említett aszú számos díjat és aranyérmeket hoztak el külföldről. Sőt az 1972-est még az évszázad aszújának is titulálták, míg az 1956-osról szemérmesen hallgattak, mi több, egyszerűen elhallgattak.

³ Bálint György: *Keserédes éveim*. Bp., 2003.

Ugyanis amire kialakult ez az aszú, vagyis az 56-os forradalom időszakában szüretelt szőlőből bor lett, már 1956 végét irták, amikor az új politikai rend lassan, de visszatartóan elhatárolódott a forradalom eszményétől, és ezzel együtt a kiválónak ígérkező aszútól is. Mire a kiemelkedő minőségű aszú a kiválóságát megmutathatta, addigra már az évjáratát is meghazudolták, és 1957-es évjáratként tartották számon.

A rendkívül kedvező korabeli meleg őszi időjárás segítette elő a kiváló aszú kialakulását, amint azt Balassa Iván ez időben készült fotói is mutatják. A nyári melegek szeptemberben is folytatódtak, pl. szeptember 2-án 32 Celsius fokot mértek, és még utána is tíz napig kánikula volt. Szeptember 20-a után a hőmérséklet ismét 25–26 fok körüli lett. A meleg a hónap végén még tovább emelkedett a hőmérséklet, országszerte 25–28 fokra. Október első napjaiban tovább folytatódott a szokatlan nyári meleg, október 4-én lehülés és kiadós országos esőzés volt, majd száraz periódus következett, ami az aszúsodás és a tőppedés nagymértékű kialakulásához vezetett.

Most, az éppen 95 éve született Balassa Iván Tokaj-hegyaljai kutatásainak archiválása során derült ki, hogy a sárospataki múzeumigazgató szemtanúja volt a híres 1956-os aszú szüretelésének. A fentiek figyelembevételével mit árulnak el Balassa Iván 1956 őszi szüreti-szőlőfeldolgozási fényképfelvételei a Magyar Mezőgazdasági Múzeum általa alapított Munkaeszköztörténeti Archivumában? A 11014. számú kartonon lévő képet Erdőbényén készítette 1956-ban. A filmnegatívot a Rákóczi Múzeumban F. 2092-es számon leltározta be. Ezt a pozitív nagyítást 24x36-os negatívról elkészítve 1964. november 28-án ismét beletározta a Munkaeszköztörténeti Archivumba, az eredeti felvétel készítése után majd nyolc évvel. Érdeemesnek találta a felvételt még egyszer, a munkaeszközök és munkaeljárások miatt ismét beletározva megőrizni. Az általa és Wellmann Imre történész, a másik főigazgató-helyettes által kidolgozott tárgyi- és iratanyagra vonatkozó múzeumi szakmutató szerint a kitöltött leírókarton a 4801-es számszám alá esett, mint a fényképen is látható kád. Ugyanis a szakmutató lényege az volt – ami végül is nem valósult meg egészen –, hogy egy adott számszám alatt a múzeumban levő eszköz, irat-dokumentum és műtárgy egyaránt visszakereshető legyen. Az egyik képen a nagy kád mellett álló fiatalasszonyok várják az újabb puttonnyi szőlőt a zúzóbotl való összetörésre. A képen még kötéllal vállra rögzíthető hátiputtony is látható, Tokaj-hegyaljai típus, ami nem olyan magas és mély, mint a nyugat-európai, és ennek megfelelően kisebb űrtartalmú. A két asszony mögött a szárazon rakott, a szőlőből kapáláskor kikerülő kövekből rakott támfal, terasz húzódik, amit egykor nagy szaktudással a mecenzéfi munkások építettek. Az említett kép leírását a Balassa Iván a következőképpen fogalmazta meg a múzeum leírókartonján: „A föld végében vagy a szedőhelyen áll a nagy kád, melybe összegyűjtik a szőlőt, míg a szekér jön a fennállóval”. Ezzel a módszerrel a saját gyűjtéseiből sokat átmentett a Mezőgazdasági Múzeum Munkaeszköztörténeti Archivumába. Ez az általa 1962-ben létrehozott archívum az országos méretű múzeumi tárgydokumentáció és az impozáns méretű ikonográfiai gyűjtemény révén európai hírűvé vált, és hozzájárult Balassa Iván szakmai kitüntetéseihez, így pl. a Herder-díj elnyeréséhez 1980-ban.

A 1018. archívszámú beletározott karton pozitív képnagyítása, amelynek eredeti negatívja is a sárospataki Rákóczi Múzeumban található, tárgyleírásának 1964. november 28-án a következőt adta meg, írógéppel kitöltve a szövegmezőket. „Előkészület a taposáshoz. Előtérben az edények, kád, kádicska, hordó livóval. A kád szélén a kiterített taposószásak.” A kép tanúsága szerint a lőcsös parasztszekérről éppen rakodják a mustnyeréshez szükséges fent említett eszközöket. A taposókád önálló három falúval rendelkezett, de a kifolyólyukat a kádicska fölé helyezték, hogy a kitaposott kifolyó mustot összegyűjtsék benne. Az 11021 archívszámú beletározott kartonon a taposás munkamenete látható, hegyaljai puttonnyal, gönci hordóval (136,4 liter) és tőtikével

Szőlőtaposás Erdőbényén
(Balassa Iván felvétele, 1956.)

(*livóval*). A kádban álló taposó hagyományosan mezitláb végezte a munkát, jobb kezével támaszkodik, és fogja az összecsavart végű ritkaszővésű taposózsákot, ami a kitaposott mustot átengedte, de a magokat, bogyóhéjat visszatartotta. A színmust a taposás végén így készült el, a zsákban maradt bogyóhús, héj és mag, kocsánymaradvány került a másodfokú minőségnek számító présmustnak, vagyis a prés által kinyomott mustnak.

Balassa Iván a muzeológiai pontosság, a munkák rögzítése közben nem tudta, nem is tudhatta és sejtette, hogy egy különleges, és később még politikailag kényes aszúbor születését rögzítette, amely a XX. század egyik leghíresebb aszúborra lett. A forradalom 50. éves jubileuma alkalmából, a szerző javaslatára, a fegyveres testületek fogadásán ezzel az aszúborral köszöntötték az ünnepet.

Csoma Zsigmond

Anekdotalgyűjtemény élőben

Czinkotay Frigyes 80 éves

Egy esős tavaszi napon kerestük fel Tarczy Péter újságíró barátommal kaposvári otthonában az idén 80 éves Czinkotay Frigyeset. A festőművészként is ismert állatorvos a mai napig gyakran kezébe veszi az esetet. A több mint negyven éve profiként számon tartott alkotó: 1969 óta tagja a Képzőművészeti Alapnak, ill. jogutódjának, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének. Sokoldalú műveltség, szerteágazó érdeklődése mindig megvédte művészi és emberi autonómiáját. Temperamentumos, élénk taglejtésekkel kísért beszédmodora, szangvinikus vérmérséklete, a renndel és nyugalommal építő képeit ellenpontosza.

Czinkotay Frigyes: *Önarckép*

magyar képzőművészeti iskola hagyományai nyelvén tanulta meg a magáét, a somogyi dialektus érződik rajta. Ugyanakkor az önálló művész szabadságával nyúl minden témához, amikor fest. Stílusa és tárgyi gazdagsága eredetiségének bizonyysága.

Ha el is hagyta a szülőföldjét és idegen tájakon barangolt, Párizsban, az Adria partján, vagy a rozsmezők szabdalta lengyel lankákon, mindig hazahúzta a szíve. A kaposvári lakás csendjében élvezettel hallgattuk életének csapongva előadott emlékeit. Két világhíró kaposvári születésű mester nagy valószínűséggel eddig nem közismert történeteit is megosztotta velünk.

Gyermekkoromtól sokat faggattam Rippl-Rónairól nagyanyámat és édesanyámat is. Anyai ágon ugyanis rokonságban voltunk a Rippl-Rónai által nagy tehetségűnek tartott somogyi festővel, Balázs

Kétségtelen karakter, imponáló egyéniség, élvezettel hallgattuk mi is régi történeteit neves és hétköznapi emberekről, főleg Kaposvárhoz és Somogyhoz kötődő néhai lelkekről, azok emberi gyarlóságáról, esendőségéről. Meg is jegyeztük, hogy ezeket a történeteket és azokat, amelyek nem kerültek idő hiányában szóba, érdemes lenne kötetbe szerkeszteni. Kétségtelen könyvsiker lenne az anekdotagyűjtemény. Szóba került itt Szabados bácsi, a cimfestőmester, de ugyanakkor a világhíró festőművész, Martyn Ferenc is, Takács Gyula, Fodor András, Michel Gyarmathy és Czinkotay rokona, Balázs János, valamint Miha Nándor, a nagyszerű plakátművész. Völgyi Dezső, Gerő Kázmér, Ungvári Károly vagy Szász Endre. Mind-mind olyanok, akik beírták magukat a tágabb vagy szűkebb hazza művészettörténetébe.

A szordínós tájképeket alkotó Czinkotay a somogyi világ lelkét gyakran frappánsan megörökítő képeivel állít emléket a szűkebb hazának, a szülőföldnek, a kaposvári Csikász-háznak, a Róma- és Lonka-hegynek, a tavaszi Ivánfának, a téli Kecel-hegynek, a Zselicség részletgazdag világának, vagy akár távolabbra is tekintve a fonyódi Huszka-háznak. A kaposvári festészet tárgyi- és színvilága tagadhatatlanul jelen van képein. E

Jánossal, valahogy ez is a piktúra felé irányított. Rippl a Róma-dombi villát 1908-ban árverés útján vásárolta meg Kaposvár szélén a szőlősgazdák övezetében, parkos ligettel körülzárt emeletes nyaralóépületet gazdasági házakkal, szántóval és legelővel. Kész művészaradió volt már. Gundy György pesti operaénekes ízlése nyomán formálódott 1868-tól, negyven éven át. A Róma Villa nevet is Gundy adta neki, mivel a ház a Róma-hegyen áll. Rippl-Rónai 1908-ban 10 holdas birtokos gazda lett. A későbbiek során még négy hold szőlőt és szántót vett hozzá. Tehenet, birkákat, lovat, szamarat, méheket, kutyát tartott. A ház udvarában sok baromfi, pulykák, tyúkok, kacsák, az istállóban borjak, az ólban sertések. A gazda ízlése szerint ültetett nyires, mogyorós és szőlő. Kedvenc virágai a ciniák és a szalviák voltak. A parkot falusi barokk szobrokkal népesítette be, s a ligetes fűvön találjuk a hajdan vendégeskedő Medgyessy szobrait is. A park is Rippl műve volt: színes egyéniségét átvitte a tájba. A Mestert idézi ez a műzsai liget, itt a zselici rengeteg lankái között. A Tatár nevű csacsi húzta fogat nemcsak a bevásárlásért szolgált, de a gyerekeket az akkor még horhos dülőúton szállította az iskolába.

A Mester később Mosdóson egy szabadiskolát szeretett volna létrehozni 1919-ben, s pár hétig itt tevékenykedett a Kaposvárott nála vendégeskedő Medgyessy Feri bácsi is, aki több kis szobrot faragott a villa kertjében, melyeket a műteremmé alakított pajtában készített. Szinte legendákat meséltek Rippl malaclópós, pipázó, ezüsthajú, zömök alakjáról. Kaposvár város vezetői már a halálakor is tudták, hogy „halhatatlan” fiát veszítette el. Arcáról két maszkot, kezéről, amely oly könnyedén kezelte a pasztelt, gipszmásolatot készítettek.

Martyn Ferencel történt megismerkedésem fivérének, dr. Martyn Róbertnek köszönhető. Az ötvenes években Martyn Feri bácsi is itt tartózkodott, csendéletet festett a kertben, aztán lovat, hiszen tulajdonosként ő is itt gazdálkodott. Egyik alkalommal, Ungvári Károlyval kerestük fel, tanácsait, segítségét kérve, hogy „válogasson” képeinkből, véleményét kérve, hogy melyiket küldjük be a megyei tárlatra. El kell mondanom, hogy Feri bácsi egész életében figyelemmel kísérte az itteni képzőművészeti munkát. 1966-ban Kaposvárott rendezett első önálló kiállításomat is ő nyitotta meg, s egyik mondata végigkísérte életemet: *„Húsz esztendeje, mióta figyelemmel kísérem Czinkotay Frigyes múltját és fejlődését, úgy érzem és vélem, számára a festés egyet jelent az étellel, a mindennapok realitásával, a magától való természetességgel. Vallomás önmagáról, kifejeződés, közlés környezetéről. Mindezek előtt valami vonzó, olykor nyugtalan és izgatott, gyakran egy árnyalati melankóliával elszínezett ragaszkodás a szülőföldhöz, Somogyhoz.”*

Többször fölkerestem nyári rezidenciáján, Balatongyörökön is. Simándy Józsefékhez közel, természetesen falal védett nyaralójában lakott, a Csont Ferenc utca 4. szám alatt. (Martyn ápolta a helyi temetőben díszsírhelyen nyugvó Csont Ferenc emlékét.) Baráti köréből nála ismertem meg Bizse Jánost és Simon Bélát is. Megjegyzem: Martyn is zsugori volt a maga módján, egyik alkalommal Kaposvárról levittem Pécsre autómmal és 2 forintos kefirrel kínált meg. Utána elmentem egy vendéglőbe megvacsorázni. Már nagyon beteg volt, de még hallhattam útmutatásait. Terveiről beszélt, próbálta a halált munkával elűzni. Rövidesen, 1986 egy tavaszi napján meghalt. A pécsi városi izraelita temetőbe helyezték örök nyugalomra. Ránk hagyta az európaiságot, hiszen nemcsak Pécsen, Kaposváron, Tatán, Szombathelyen, de Ruenban és Dublinban is hirdetik munkái Európához való tartozásunkat.

Matyikó Sebestyén József

Szilárdfy Zoltán 75 éves

Dr. Szilárdfy Zoltán székesfehérvári egyházmegyei római katolikus áldozópap, Henszlmann- és Fraknoi Vilmos-díjas művészettörténész, tanár, műgyűjtő, a szakrális ikonográfia kiemelkedő hazai tudósa hetvenöt éve, 1937. november 6-án született Budapesten. Teológiai tanulmányait 1956-tól 1961-ig a szegedi Hittudományi Főiskolán végezte. Tizenkét év kápláni szolgálat után, 1973-tól 1993-ig Káloz község lelkipásztora volt. 1981-ben művészettörténeti diplomát szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1985-ben elnyerte az egyetemi doktori címet. Kutatási területe a keresztény kultusztörténet és ikonográfia, különös tekintettel az ókorra és a Tridentinumot követő barokk évszázadokra. Publikációs munkássága igen jelentős: szakfolyóiratokban (*Művészettörténeti Értesítő, Műemlékvédelem, Confessio, Vigilia* és mások) 1968 óta számos írása jelent meg, hat önálló kötet fűződik nevéhez, valamint nagyszámú tanulmánykötet, kiállítási katalógus tükrözi munkásságát. 1989-től a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, majd Egyetemen a keresztény ikonográfia óraadó tanára, 1990-ben az ELTE, majd több féléven át a Pázmány Péter Katolikus Egyetem meghívott előadója volt.

Bihari Puhl Levente: Szilárdfy Zoltán portréja Fra Angelico motívumokkal

szemináriumi évek alatt még a híres néprajztudós, Bálint Sándor is meglátogatta, akit lenyűgözött a kis-pap Szilárdfy gyűjteményének gazdagsága. A hosszú évtizedek alatt felhalmozódott, páratlan értékű szakrális művészeti gyűjteményét 2009-ben a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeumnak adományozta. Ezzel a múzeum nemcsak duplájára emelte őrzött műtárgyai számát, hanem nemzetközi hírnév-re is esélyt adó nagybecsű, tematikus gyűjteménnyé válhat.

2011 szeptemberében, a Szakrális Művészetek Hete keretében a Magyar Nemzeti Múzeum kupola-termében láthatta a nagyközönség Szilárdfy Zoltán magángyűjteményének legszebb darabjait: ikonokat, barokk grafikákat, apácamunkákat, porcelánokat, a magánáhitat tárgyi emlékeit. A tárlathoz kapcsolódóan Szilárdfy Zoltán előadást is tartott *A szakrális és profán művészet találkozása egy jubiláns pap gyűjteményében* címmel. Aranymiséjét 2011 júniusában tartotta a pomázi katolikus templomban. Pomázhoz erős szálak fűzik: itt élt Morvaországból származó szeretett dédanyja, édesanyja családja, és maga is itt nevelkedett.

Születésnapján külön szeretettel köszöntjük a Honismeret hasábjain, mint hűséges szerzőt és olvasót, aki számos kiváló írásával tisztelte meg az elmúlt évtizedekben a folyóiratot, köztük a családja 1848-49-es hagyományait bemutató visszaemlékezésével (Honismeret 1999. XXVII. évf. 4. szám 48–53.).

*Üdvözlünk szívünkben, jó lelkipásztorunk,
Tiszteletre ma szép koszorút fonunk.
Szép koszorút neked, kit a nagy szeretet,
Az irgalmas Isten közénk helyezettett.*

Hetvenötödik születésnapján Isten áldásával jó egészséget és további töretlen alkotóerőt kívánunk a Tanár úrnak!

Szilárdfy Zoltán főbb művei: Barokk szentképek Magyarországon. Corvina Kiadó, Bp., 1984.; Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáráshelyekről. Egyetemi Könyvtár, Bp., 1987 (Tüskés Gáborral és Knapp Évával közösen); A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből I. 17–18. század. (Devotio Hungarorum 2.) Néprajzi Tanszék, Szeged, 1995.; A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből II. 19–20. század. (Devotio Hungarorum 4.) Néprajzi Tanszék, Szeged, 1997.; Ikonográfia – kultusz történet. Képes tanulmányok. Balassi Kiadó, Bp., 2003.; A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből III. Alkalmazott szentképek 16–21. század. (Devotio Hungarorum 12.) Néprajzi Tanszék, Szeged-Bp., 2008.)

Vasvári Zoltán